

Euskalterm terminologia-bankua Hiztegi Batuaren argitan egunерatzen

Jabier Agirre

UZEIk urte asko daramatza terminologia egiten, eta lan horren emaitza dira argitaratutako hiztegiak: Matematika, Fisika, Kimika, Estatistika, Biologiakoak (Izendegia, Ekologia, Botanika, Zoologia), Medikuntzakoak (Liseriketa, Arnas Aparatua, Pediatria), Meteorologia, Teknologia Mekanikoa, hizkera tekniko-zientifikoarekin lotura estua dutenak aipatzeagatik, eta beste hainbat. Hiztegi horiek guztiak banan-banan argitaratu ondoren, Euskalterm bankuan bildu eta integratu dira. Duela urte batzuetatik hona, Euskalterm terminologia-banku publiko bihurtu da, eta horko terminoen egunерatzea UZEIren ardura eta eginkizuna da. Eta Euskaltzaindiak emandako arauak eta Hiztegi Batuak markatutako hitzak, hobespenak, etab. dira egunерatze-lan horretan erabilitako irizpide nagusiak.

UZEI 1977. urtean sortu zen, eta bere lehenengo hiztegia, **Fisika** hiztegia, 1979. urtean argitaratu zuen. Ondoren beste hainbat hiztegi etorri ziren, **Kimika** (1980), **Politika** (1980), **Psikologia** (1980), **Enpresa** (1981), **Ekonomia** (1981), **Artea** (1982), **Kirolkidea** (1982), **Matematika** (1982), **Hizkuntzalaritza** (1982), aurrenekoak aipatzeko, guztira berrogeita hamarretik gorako zerrenda luzea osatzeraino.

Hiztegiak talde-lanean egiten ziren, baina hala ere, hiztegi bakoi-tza obra independentea zen, diciplina zientifiko jakin bateko hiztegi nahiz lexiko-mailako premiak betetzeko. Hiztegiak ugarituz joan ziren heinean, informazioa ere ugarituz eta pilatuz joan zen, eta hiztegiak banan-banan kontsultatu ordez, guztiak bildu eta datutegi bakar batean antolatu genituen.

Horrelaxe sortu zen Euskalterm izeneko terminologia-bankua, 1987. urtean, ordura arte argitaratutako hiztegietako zerrendak bateatzuz eta elkarrekin integratuz, asmo nagusi batekin: altxor hori, kontsultatu nahi zuen edonoren esku jartzeko asmoarekin hain zuzen ere. Eta horretarako, garaian garaiko baliabide telematiko aurreratuenak baliatuz: Minitel sistema hasieran, Videotex eta VT100 hurrena, eta Internet azkenik.

Aipatutako integrazio-lan hori luzea eta nekosoa izan zen, eta hamabost urtez bankua aberastuz joan da, bi modutara: batetik, urtero egindako hiztegi berriak banku terminologikoan gehituz. Eta bestetik, Euskaltermeko terminoak etengabe eguneratuz. 2001ean Eusko Jaurlaritzari laga zion UZEIk terminologia-bankua, eta geroztik Euskalterm Terminologia Banku Publikoa da. Hala ere, banku publicoa eguneratu eta elikatzeko lana UZEIk egiten du. Terminologia-bankua eguneratzeko lan horretan, Euskaltzaindiaren Hiztegi Batua eta gainerako arauak aplikatu dira batez ere.

Hiztegi Batua 2000. urtean argitaratu zen, liburuki independente moduan, baina Hiztegi Batuaren lan-taldea lehenagotik, **1994. urteetik** hasi zen iritzi-emaileei aztergaiak bidaltzen, euren iritzia eta ekarpenak jasotzeko. Eta gure iritzia ematearekin batera, zerrenda horietan agertzen ziren formak baliatzen genituen, Euskalterm datu-bankuaren edukia eguneratzen joateko. Atzera egin beharra ere gertatu izan zaigu behin edo behin, lantaldearen proposamenak ontzat eman, datu-bankuan zuzenketak edo egokitzapenak egin eta hilabete batzuen buruan Euskaltzaindiak behin betiko araua argitaratzean, alda-

ketaren bat edo beste gertatu zela ikusi ondoren. **1995eko irailaren 29an**, Usurbilen egindako bileran hartu zuen Euskaltzaindiak gerora Hiztegi Batua osatuko zuten hitzen lehen zerrenda, **a - alkohol** bitartekoa. Geroztik, aldian behin beste zerrenda batzuk argitaratzu jarraitu zuen Euskaltzaindiak, **zabal - zuzter** zerrendarekin 2002ko otsailaren 25ean lehen idatzaldia osatu arte.

Euskaltzaindiaren Hiztegi Batua izan da, esan bezala, Euskalterm datu-bankua eguneratzeko lanean erabili dugun irizpide nagusia, eta zerrenda horretan agertzen diren terminoen arabera eta markatutako irizpideei jarraituz ari gara eguneratzen terminologia-bankua. Hainbat eratako irizpideak markatzen dira Hiztegi Batuan:

- baztertzeko modukoak diren aldaerak identifikatzen dira, forma hobetsiak adieraziz, edo dialektaltzat jotzen diren aldaerak hiztegian aintzat ez hartuz
- lehiakide izan daitezkeen hitzen artean, aukera egokiena finkatzen da
- hitzek eduki ditzaketen adiera desberdin artean, erabilera-eremuak finkatzen dira
- sinonimoak nahiz antonimoak markatzen dira. Eta, aldi berean, sinonimia ugariegiaaren artean hizkera batu estandarrerako aukera egokienak hautatzen
- hitzen artean lehentasunak markatzen dira, erabilera geografikari begira (euskalki markak adieraziz, edo Heg. nahiz Ipar. marken bidez)
- hitzaren maila adierazten da, behe-mailakoak (lagunartekoak eta herrikoak) eta goi-mailakoak edo jasoak (literarioak, esate baterako) bereiziz.

1. Hiztegi Batuak hitzen aukera egokiak finkatzen ditu

Hiztegi Batuan agertzen da	Euskaltermen zer egin den
erietxe	Horrela, <i>eritetxe</i> zena <i>erietxe</i> utzi da
eskorbuto (Med.)	Beraz, eskorbuto > eskorbuto
eskuzapi	esku-zapi > eskuzapi
infekzio Med. (zoldura hitza ez da agertzen)	Garai batean erabiltzen zen <i>zoldura</i> kendu egin zen.
immunitate immunizatu immunizazio	Lehen inm- zirenak aldatu egin dira.
karburagailu	karburadore > karburagailu
kirofano*, e. operazio(-)gela, ebakuntza(-) gela	<i>operazio-gela</i> hobetsi dugu gure fitxetarako
lente Heg. h. leiar	Euskaltermeko fitxetan (Optika, Argazkigintza, Elektronika, Medikuntza, etab.) bi formak utzi dira.
liseriketa*, e. digeritu	Zuzendu egin dugu. Eta horrekin, baita familia osoa ere (<i>digeritu</i> , <i>digestio</i> , <i>digerierraz</i> , etab.)
motore*, e. motor	Euskaltermeko fitxetan <i>motor</i> bakarrak agertzen da, baita eratorrietan ere (<i>psikomotor</i> , <i>serbomotor</i> , <i>okulomotor</i> , etab.)
ospitaleratu	Eta <i>ingresatu</i> formarik ez dagoenez, Medikuntzako fitxak aldatu egin dira

2. Hiztegi Batuak hitzen adiera-eremuak finkatzen ditu:

Adibidez,

- **errore** (Matematikan onartzen da).

Baina Euskalterm-en beste hainbat alorretako fitxa ugari daude, esate baterako Psikologian, Meteorologian, Filosofian, etab. Errore hitza eremu horietan ere mantentzen da.

- **kolpatu Sin. zauritu.** (teklak-eta ez dira kolpatzen).

Ez du ‘*jo*’ esan nahi, beraz ezin da erabili ‘golpear’, ‘percutir’ edo ‘maltratar’ bezalako adieretan.

- **kristal.** 2 ‘kalitate handiko beira’.

Beraz, etxeko edo autoetako leihotakoak izendatzeko *beira* erabili beharko litzateke, eta ez *kristala*.

- **lekutu** ‘urrundu’, ‘baztertu’ ‘desagertu’ esan nahi du.

Beraz, ‘localizar’ adieran gaizki dago.

- **emendakin.** Ez da gaztelerazko ‘enmienda’.

Beraz, kontzeptu hori izendatzeko *zuzenketa* erabiltzen da Euskaltermen.

- **soin.** 2 adiera ditu: 1 ‘sorbalda’; 2 gutxi erabilia, ‘soinekoia, janzkia’.

Beraz, hainbat lekutan erabili izan den *soin* = *gorputz* horrek ez dirudi ongi dagoenik.

3. Hiztegi Batuak sinonimoak diren hitzak markatzen ditu.

Adibidez flora = landaredi.

Baina Euskaltermen kontzeptu desberdinak adierazteko erabiltzen dira hitz horiek. Horrela:

flora = Herrialde, leku edo garai bateko landare multzoa. Landare horien deskribapena dakarren liburua. Organo partikular baten baitako mikroorganismoak. Adib. heste-flora,

landaredi = Area bat okupatzen duten landare guztien multzoa. Batez ere banakoen kopurua eta haien arteko harremanak hartzen dira kontuan eta ez hainbeste landare-mota desberdinak, flora-azterketan egiten den bezala.

Kasurik gehienetan, ordea, Hiztegi Batuak markatutako sinonimia jaso da Euskaltermeko fitxetan. Adibidez,

Lehen zegoen Euskaltermen	HBko erabakia aplikatuz
tomo	tomo + liburuki
jaspe	jaspe + harrinabar
karikatura	karikatura + irrimarra
optimismo	optimismo + baikortasun
optimista	optimista + baikor

4. Euskara idatzian azken urteotan eztabaidagai izandako hainbat hitzen grafia finkatzen du Hiztegi Batuak.
- a) Esate baterako, g / j zalantzazkoak argitu ditu (horrela **original**, edo **sakrilegio** idatzi behar dira, -g-rekin alegia, baina **jendarme**).
- b) Eta -ll- grafiarekin idatzi beharreko hitzak zeintzuk diren ere argi ematen du Hiztegi Batuak (batzuk aipatzekotan: **bonilla** Heg., **gerrilla**, **gillotina**, **makillaje** edo **makillatu** –baina **makilatu** ere bai, makilaz jo adierazteko–, **tortilla** Heg.)
- c) Hainbat maileguaren egokitzapena nola egin ere erabaki da Hiztegi Batuan. Horrela batzuetan **campus** edo **corpus** bezalako formak agertzen dira, beste batzuetan bi aldaera batera ematen dira (**eslogan** nahiz **slogan**, **esmokin** nahiz **smoking**), eta beste batzuetan, berriz, forma asimilatuak bakarrik proposatzen dira (**errugbi** edo **estandar**)
- d) Maileguen egokitzapenari dagokionez, bada kontraesanik ere Hiztegi Batuan. Euskaltzaindiak 1984ko martxoaren 30ean ontzat hartu zuen oso-osoan aurretik Alfonso Irigoienek proposaturikoa. Eta maileguaren iturri zaharra grekoak zenean, honela zioen 3. atalean:

Grekozko [.....hainbat forma...] nominatiboko azken –s gabe har daitzeke: **analisi**, **katekesi**, **psikosi**, **neurosi**, **metropoli**. Bainaz hala ere –s gordeik –itis bukaera dutenak: **flebitis**, **otitis**, **meningitis**, edo silaba bat edo biko hitzak direnean: **iris**, **atlas**, **kosmos**, etab.

Hala ere, Hiztegi Batuan *tetanos* edo *diabetes* bezalako formak agertzen dira.

5. Hitzen erabilera-eremua markatzen du Hiztegi Batuak, dela euskalkien erabilera (Gip., Bizk., Naf.), dela erabilera geografikoa (Heg. edo Ipar.).

Badira Hiztegi Batuan Hegozaldeko hitz bezala markatuta agertu arren, aukera “neutrorki” ez duten hitzak: esate baterako *aleazio, tra-je* edo *txikle* hitzek Heg. marka daramate, baina ez da hitz horien ordain “osoagorik” eskaintzen.

Hiztegi Batua	Euskalterm egokitua
aleazio Heg.	<i>aleazio</i> , Heg. marka jarri zaio
alturako arrantza Heg.	<i>alturako arrantza</i> , Heg. marka jarri zaio
baxurako arrantza Heg.	<i>baxurako arrantza</i> , Heg. marka jarri zaio
bonbilla Heg.	<i>bonbilla</i> , Heg. marka jarri zaio
bufanda Heg.	<i>bufanda</i> , Heg. marka jarri zaio

Eta, bestetik, hitz lehiakideen artean lehentasunak markatzen ditu Hiztegi Batuak.

Euskalterm terminologia-bankua Hiztegi Batuaren argitan egunenratzen

Hiztegi Batuan markatzen da	Euskalterm zuzenduz
benda Heg. h. lotura	<i>lotura</i> da termino nagusia (TN); <i>benda</i> hitzari Heg. marka jarri zaio
dedikazio h. arduraldi	<i>arduraldi</i> (TN); <i>dedikazio</i> sinonimoa da
enpresari ez da azaltzen, enpresaburu bai	<i>enpresaburu</i> (TN marka jarri zaio)
fetu ‘umekia’ (TN)	<i>umeki</i> (TN marka jarri zaio); <i>fetu</i> hitza, hala ere, mantentzen da
herentzia, Heg. ‘ondoretasuna’	<i>ondoretasun</i> hitzari TN marka jarri zaio, eta <i>herentzia</i> Sin. bezala utzi da
integrazio 1 Mat.; 2 h. bertakotze, gizarteratze	<i>gizarteratze</i> modukoak lehenetsi dira
konposaketa, h. konposizio	<i>konposizio</i> bakarrik utzi da
marfil, h. boli	<i>boli</i> hitzari TN marka jarri zaio
txofer Heg. Her.	<i>gidari</i> hitzari TN marka jarri zaio; <i>txofer</i> bigarren mailako sinonimo bezala utzi da

6. Eztabaidak sorrarazi dituzten erabakiak.

* **Euskal Autonomia Erkidegoa** (EAE), lehen Euskal Komunitate Autonomoa zena (EKA), eta Nafarroako Autonomia Erkidegoa, lehendik Nafarroako Foru Komunitatea zena.

* **Ingurumen**, lehenago ia erabat eta edonon finkatua zegoen ingurugiro-ren ordez

* **Garapen iraunkorra**, “desarrollo sostenible / développement soutenable; développement durable / sustainable development”. Lehendik nagusitutako forma garapen jasangarria zen.

* **perlesia** (Heg., Herr.), ‘elbarritasuna’

perlesiadun, (izenondoa eta izena), ‘elbarria’

perlesiatu (Ipar.) (izenondoa eta izena), ‘elbarria’

Beraz, hori ikusita *elbarritasun* da nagusi, eta paralisi hitza ez da agertzen Hiztegi Batuan. Dena den, horrelako zuzenketa bat sistematikoki egitea oso zaila da: zer egin paralitiko izenondoarekin? Ileo paralitikoa zegoen tokian ileo perlesiaduna esan?

* **Estilo vs pistilo**

Hiztegi Batuan **lore(-)orratz** hitza **pistilo** hitzaren sinonimo bezala agertzen da. Baina Sarasolaren Euskal hiztegian ikus daitekeenez, **lore-orratza** loreak pistiloan duen luzakina da, eta estilo hitzaren sinonimotzat jotzen du.

Horregatik ez dugu erabaki hori aintzat hartu Euskaltermeko fitxetan.